

A communio dicsérete

ÖRSY LÁSZLÓ

Az egyház a harmadik évezredben

1921-ben született Székesfehérváron. Egyháztudományi és teológus. A Pázmány Péter Tudományegyetem Jogi Karán doktorált. 1943-ban a Jézus Társaság tagja lett. További jogi és egyháztudományi tanulmányait Oxfordban, Leuvenben és Rómában végezte. A II. Vatikáni zsinat idején, 1960-tól 1966-ig Rómában, a Gregoriana Egyetemen a kánonjog professzora, majd a jogfilozófia és a kánonjog professzora a washingtoni Georgetown Egyetemen. — A fordítás alapjául szolgáló angol nyelvű tanulmány forrása: *Studia Canonica* 38 (2004) 5–36.

Bevezetés

A cím nagyralátó tervet jelez. A mögötte álló kérdés messze túlmutat látókörünkön, a jövőbe: vajon *milyen lesz az egyház a harmadik évezredben?* Nyilván nem láthatunk ilyen messze, nem nézhetünk bele egy ezredév mélységeibe.

A kérdés azonban megtévesztő. Nem a jövőt kutatja, a jelenről szól. Hadd fogalmazzam újra két részre bontva: Találunk-e az egyházban észlelt és tapasztalt különféle megmozdulások között olyanokat, amelyeket a jövő előjelének tarthatunk? Mondhatjuk-e, hogy az ezekben rejlő energia képes lehet formálni a közösség életét a jövő századokban?

Az így feltett kérdés érthetőbb. Nem fantáziálunk a jövőről, hanem belevágunk a jelen fölfedezésébe. Figyelmünket nem arra összpontosítjuk, „mi történhet”, hanem hogy mit észlelhetünk itt és most. Tekintetünket a mai egyházra vetjük.

Ellentétes arculatok

Ma az egyház ellentétes képekkel szerepel a köztudatban.

Egyfelől a jól-lét erős képzetét kínálja. A római katolikus közösséget világszerte elismerik; különösen a pápák aktivitása korábban ritkán látott megbecsülést szerzett számára. A Szentszék erős. Kifelé, az egyház jelen van és aktív a nemzetközi szervezetekben, még ha hangja többnyire pusztába kiáltott szó marad is; befelé, a pápaság szorosan szőtt adminisztratív szervezetet épített ki, amely képessé teszi arra, hogy felügyelje a helyi egyházakat, és tekintélyvel azonnal közbelépjen, ha szükségesnek ítéli.

Másfelől azonban igen sok helyi egyház (túl sok ahhoz, hogy nyugodtak lehessünk) a világ különböző részein mélyen gyökerező belső gyengeség tüneteit mutatja. Papok hiányában egyre kevesebbszer ünneplik az Eucharisziát: az élet forrása kiszáradóban van. Nem engedik meg nekik, hogy a megbocsátás és gyógyulás szentségét egy megújított formában szolgáltatassák ki (ahogy pedig a zsinat kívánta és a hívők áhították), s így azután kevés gyógyulás történik egy olyan korban, amikor a kegyelem békítő erejére oly nagy szükség volna.

¹Idézzük föl a „kezdetek” történetét, amikor a káosz előzte meg a teremtést. Bár távoli az analógia, de a világosság és az élet Istene annak idején nem kevésbé örködött a kezdet

káosza fölött, mint
a mi örvényeink fölött.

²A központosító politika eredetének részletes történelmi leírását lásd Friedrich Kemp: *Primitiale and episcopal-synodale Struktur der Kirche vor der gregorianischen Reform*. Archivum Historiae Pontificae 16 (1978) 22–66. Saját fordításomban idézem a cikk elején álló latin *Summariumot*: „Az antikvitásban a püspöki szinódusra épülő struktúrák nagyon fontosak voltak, megelőzték a primiciális struktúrákat. A Karolingok és Ottók idejében azonban erejüket veszítették, miközben a primiciális struktúrák egyre inkább eluralkodtak. [Ezek a változások] megváltoztatták a püspökök és a metropoliták viszonyát, ugyanígy a metropoliták és a Szentszék, valamint a Szentszék és a püspökök közötti viszonyt. Kétségtelen, hogy a latin egyház a magának választott úttal elidegenedett a görög egyháztól, amely sokkal inkább megőrizte a püspöki szinódusra épült szerkezetet. Az elidegenedés oly messzire ment, hogy az egyházszakadás elkerülhetetlenné vált.” (2.)

³A központosítás kibontakozásának másik jó összefoglalását lásd Harold J. Berman: *Canon Law: The First Modern Legal System*.

A fiatalokúakkal való visszaélés számos esete egy olyan szervezetet fedett fel, amelynek hiányzik az önvédelemhez szükséges erős immunrendszere; a fertőzés szétterjedhet a testben, mielőtt észrevennék és gyógyíthatnák. Nyugaton az emberek, különösen a fiatalok eltávolodnak az „intézményes egyháztól” (ahogy nevezik), és nem fogják föl, hogy ha elhagyják a látható testet, elvesztik az érintkezést a láthatatlan lélekkel, Krisztus életadó Lelkével.

Mi történik? Ezek az ellentétes arculatok csakis úgy magyarázhatók, hogy a közösségben, az emberek értelmében és szívében elmentmondó áramlatok léteznek. Az eredmény: háborgó örvények. Valóban, az „örvénylő vizek” képpel lehet legjobban leírni az egyház belső állapotát. De ne essünk tévedésbe: a természet törvényei szerint nincs vihar és örvény energiafölség nélkül — az energiára az egyensúlyi állapotra tartó folyamatban van szükség. Tartsuk észben ezt a hasonlatot!¹ Ha az örvényt összeütköző áramlatok okozzák, merre tartanak? És honnan jönnek? Az egyik áramlat fönn kívánja tartani a magas fokon központosított igazgatást; a másik viszont egy új rendre törekszik, amelyet a közösség kíván.

Az egyik áramlat a messi múltban ered. Kezdeményezője VII. Gergely pápa volt a 11. század végén (1073–1085), aki megszabadította nyugati egyházat a mindent átható világi befolyástól. Ez nagyon is esedékes és üdvös beavatkozás volt, ám egyben beindította a központosítás politikáját a nyugati egyházban.² Ez az irányzat nagy lendületet kapott az ellenreformáció idején, és csúcsra ért a tizenkilencedik, a huszadik, s most a huszonegyedik században. Nem meglepően mindig nyugaton történt, hogy a „communio” hagyományos katolikus tanát fokozatosan szem elől veszítették, gyakorlata pedig eltűnt. A keleti egyházak inkább hűek maradtak a szinodalitás ősi tanához, s a fa két ága folyvást más irányba nőtt. Ez a „szétfejlődés” talán súlyosabban járult hozzá a két egyház kölcsönös elidegenedéséhez, mint az a szerencsétlen kiközösítés, amellyel az indulatos és meggondolatlan pápai legátus, Humbert Silva-Candida 1054-ben Michael Cerularius konstantinápolyi pátriárkát sújtotta.

Így nyugaton a tizenegyedik század végétől a második ezredévben egy új ideológia és politika bontakozott ki. Magas és alacsony körökben is egyre inkább úgy tekintettek az egyházra, mint merev hierarchikus intézményre, amelyben az isteni ajándékok (kivéve azokat, amelyeket a szentségek által nyerünk el) a pápák, a püspökök és a klérus közvetítésével szállnak alá a közösségre. Ennek megfelelő szervezetet, jogot és gyakorlatot vezettek be, és igazoló tantételeket dolgoztak ki hozzá. Úgy látszott, minden jót felülről kapunk. A feljebbvalók joga tanítani és parancsolni, az alattvalóké a meghallgatás és engedelmesség. Nem csoda, hogy az istenadta értelem és energia „a provinciákban” kihasználatlan maradt.³

A másik áramlat új keletű. Az egyetemes zsinat összehívásával XXIII. János pápa megfordította a központosítás dinamikáját. Meglátta, hogy új rendre és messzire ható reformokra van szükség, s ezt

In: *Law and Revolution*. Harvard University Press, Cambridge, 1983, 199–224. Kempffel lényegében egyetértésben így ír: „A gregorián reformra építve, és különösen Gergely pápa 1075-ös Diktátumaira, a 12. század végi és 13. századi kánonjogászok az egyházban a legfőbb kormányzati hatalmat (*imperium*) a pápának tulajdonították. A pápa volt az egyház feje, az összes többi keresztény az egyház testrészei, tagjai. A pápa birtokolta a tekintély teljességét (*plenitudo auctoritatis*) és a teljhatalmat (*plenitudo potestatis*). Jóllehet a gyakorlatban a pápa hatalmának voltak határai — hiszen csak fokozatosan növekedett, különösen a 13. és 14. században — mégis, a jog szerint, VII. Gergelytől kezdve a pápa volt a legfőbb törvényhozó, a legfőbb végrehajtó hatalom és a legfelsőbb bíró.” (206.)

⁴Hogy ezt a víziót kiemeljem, és hangsúlyozzam, hogy egy egyedülálló teológiai valóságról írok, a latin *communio* kifejezést használok. Bár lefordítható „közösség”-ként, ez és származékai nem adják vissza azt a gazdag tartalmat, amely a latin szó keresztény használatában felhalmozódott.

aggiornamentónak, a kor szintjére emelésnek, megújításnak nevezte, jóllehet inkább a régebbi hagyományhoz való visszatérésként értelmezte tervét. Mikor a zsinat összeült, nem erőltette a püspökökre saját elképzeléseit, hagyta, hogy a püspökök kezdeményezzenek. Azok pedig elfogadták gondviselészerű meghatalmazásukat, és *alulról* adtak új irányt az egyháznak. Négy év alatt négy ülészakot tartva, keserves harcok árán végül friss víziót adtak népüknek. Ki-jelentették, hogy az egyház elsősorban és mindenekelőtt egy „közösség”, „*communio*”,⁴ személyek egyedülálló értelemben vett egyesülése — amelyet Krisztus Lelke alkotott. Ezzel a II. Vatikáni zsinat az egyházzal szóló dogmatikus konstitúcióban (*Lumen gentium*) elsőbbséget adott Isten népének a hierarchia fölött.

Egy termékeny, jövőteremtő zsinat

A II. Vatikáni zsinat a jövőt meghatározó zsinat volt, talán sokkal inkább, mint bármely zsinat a történelemben. Ezért szellemének megértése és „határozatainak” alkalmazása az egyház mindennapi életében hosszabb időt vehet igénybe, mint más hasonló esetben. Ezeknek a határozatoknak ki kell bontakozniuk mind a közösségek, mind pedig az egyes keresztények értelmében és szívében. Hiszen új irányt szabtak az egyháznak, s bár ez az irány most örvényeket okoz, de a századok folyamán majd nyugodt folyammá válik.

A mai egyházban számos belső feszültség található, de ne aggódjunk! Ha a zsinatnak a Lélek adott ösztönzést és lendületet, a Lélek megadja a népnek a kellő erőt, hogy megküzdjön a nehézségekkel. A zsinati atyák hittek abban, hogy amit mondanak és tesznek, a Szentlélek tetszésére van: *placuit Spiritui sancto*.

Ebben a hitben olvashatjuk az idők jeleit. Az emberekben növekszik a hit, hogy az egyház személyek *communio*ja — minden személyé. Ez a *communio* nem azonosítható sem a pápával, sem a papokkal, sem bármely külön csoporttal.

Mit jelent a communio?

Bár nem ritkán hallunk a „*communio* egyháztanáról”, mégis ritkán kapunk mélyenszántó magyarázatot arról a teológiai valóságról, amelyről szó van. Egyesek, akik hivatkoznak rá, könnyen az egység világi modellje felé fordulnak, ami hasznos lehet, de nem elegendő. Mások, ha említik is, gyorsan elmenekülnek még a kifejtés kísérletétől is — ugyanis egy misztériummal állunk szemben, mondják. Valóban misztérium, de ez nem azt jelenti, hogy megértése kudarcra van ítélve.

A hitben megtaláljuk a *communio*t Isten benső életében, aki egy Isten három személyben. Istenben megvalósul az egység a különbözőségben és a különbözőség az egységben. Az isteni „modellben”, bármennyire misztérium is, kulcsot találunk annak megértéséhez, mi-lyen értelemben *communio* az egyház. Az egyházban szerves egységet

⁵A keleti tradícióban a „szinodalitás” mindig is az egyháztan fő témája volt, és a gyakori szinódusokkal váltották valóra. A latin hagyományban, az erős központosítás miatt, a téma nem kapott kellő figyelmet.

alkotnak az egyes személyek, össze vannak kötve. De hogyan? Heribert Mühlen német teológus szerint az egyház „egy személy sok személyben”. Krisztus Lelke lakik mindegyikükben és összetartja őket. Röviden, de a lényegét kifejezően ez a *communio* teológiai valósága. Az egység minden külső megnyilvánulása, például a kollegialitás és a szubszidiaritás, ebből következik. A lélekből és anyagból álló emberek világában a belső és láthatatlan misztériumnak szüksége van arra, hogy külsőleg és láthatóan megnyilvánuljon. Egyik sem létezhet a másik nélkül abban a világmindenségben, ahol az Ige testté lett.⁵

A kérdés tehát a következő: *melyek az egyházban azok a külső struktúrák és normák, illetve milyeneknek kell lenniük, amelyek kifejezik, elősegítik és fenntartják a communio belső kötelékét?* Nem könnyű a válasz, mert csak az erősen központosított működésről van tapasztalatunk. De ne veszítsük el bátorságunkat! Ha a zsinat a *communio* építésével bízott meg bennünket, birtokoljuk ennek eszközeit is. Írásunkban megpróbáljuk felvázolni a *communio* lehetséges távlatait.

A megkeresztelt hívők egyetemes communiója

A beavatás szentségeinek (keresztség, bérmálás és Eucharisztia) látható jelei olyan láthatatlan eseményeknek, amelyeket csak hívő szem vehet észre. Ezek által nyernek az egyes személyek felvételt „Krisztus testébe”, az Ő Lelke által létrehozott testbe. Ezen a szinten nincsenek fölé- és alárendeltek: mindenki Isten népe. Ez a szentek *communiója*, ahogy azt az Apostoli Hitvallás is tartalmazza, ez az eredeti forrása a keresztény emberek méltóságának, jogainak és kötelezettségeinek.

Ez a spirituális *communio* ontológiai valóság, az egyházban létező minden más *communio* eredete és ősmintája. Nem hipotézis, és nem vélemény. A katolikus tanítás magjához tartozik. A Szentírásban az egy Lélek leereszkedése emberek sokaságára világosan hirdeti, a szőlőtőkéről és a szőlővesszőkről szóló példabeszéd pedig ábrázolja. Keleten az „istenülés” tana megerősíti, nyugaton a „bennünk lakozó Lélekről” szóló hatalmas irodalom alátámasztja. Mindegy, milyen képekhez folyamodunk, az üdvözítés melyik eseményére hivatkozunk, az alapul fekvő ontológiai valóság mindig ugyanaz marad: egy személy sok személyben.

Amikor a közösség számára struktúrákat és törvényeket kell alkotni, a *communio* tanához kell fordulnunk, ebből a hitből kell kiindulnunk. Nyilvánvaló, miért: ha létezik egy belső egység, annak külsőleg meg kell testesülnie az egyház gyakorlati életében. Ha ezt figyelmen kívül hagyjuk, az egység külső formái csupán szervezeti eszközök lesznek, amelyek lehetnek hasznosak, de nem a hitünkben gyökereznek.

Ezen az egyetemes *communió*n belül a sokféleség gazdagítja a test egészét. Az egyházi rend szentsége sajátos köteléket hoz létre a kléruson belül. A házasság szentsége egyesíti a házastársakat. Az élet-szentségre való meghívásból szerzetesrendek nőnek ki. Mindegyi-

kük a Lélek műve. Mindnek szüksége van látható struktúrára és működési szabályokra.

A II. Vatikáni zsinat, mivel ki akarta emelni a püspökök szerepét, az egyházat „hierarchikus *communiónak*” nevezte [a magyar fordításban: „hierarchikus szervezettel ellátott társaság”]. Tiszteletreméltó kifejezés, hiszen a zsinattól származik, de magyarázatot igényel. A „hierarchikus” a jelző; a *communio* az alany. A hierarchikus arra utal, hogy a szervezet „isteni rendelés folytán” (lásd Trentói zsinat, Canon 6, *de ordine*) külsőleg és belsőleg strukturált. Az egy *communión* belül sok kisebb *communio* létezik. A Lélek Isten népét változatosnak alkotott egységbe gyűjti. Kiegyensúlyozottabb lett volna azt mondani, hogy az egyház „szervezetileg strukturált *communio*”.

A felszentelt személyek communiója: egy külön communio az egyetemes communión belül

Mi az egyházi rend szentsége? Mi történik a felszenteléskor? Szokásosan azt hisszük, hogy a felszentelés egy adomány elnyerése a megfelelő imádságokkal kísért kézfeltétel által. Ezt az eseményt a kegyelem jelének képzeljük el, amint felülről a jelöltre száll. Csakhogy ez a felfogás éppen megfordítja ennek a szentségnek a valódi dinamikáját. A felszentelés ugyanis a Lélek cselekedete, aki felemeli a személyt és beiktatja őt a „szolgáló pásztorok” saját *communiójába*, hogy szolgálják és vezessék a közösséget.

A felszentelt *communiójának* megvan a saját struktúrája: a püspökökből, az áldozópapokból [presbiterekből] és a diakónusokból áll. De ez nem katonai szervezet, ahol a magasabb rangú parancsol, és a többiek engedelmeskednek. Mindnyájan egy közös ajándék részesei; mindnyájuknak egyet kell érteniük és egy szívvel kell dolgozniuk — hiszen testületet képeznek. A rájuk vonatkozó egyházi szabályoknak ezt az egységet kell fenntartania és előmozdítania. A három rend egyike sem rendelkezik egymagában azzal az a belátással és körültekintéssel, amit egy helyi egyházzal (egyházmegyével) való kellő törődés megkíván. A püspöknek másokra is szüksége van egyházmegyéjének kormányzásában.

Communio a helyi egyházakban a püspök és a papok között

A karizmák láthatatlan világában a püspök és az áldozópapok egyetlen szerves „papi” testület tagjai. Így egy hatékonyan működő *presbiteriumot* kell képezniük, a püspök elnökletével. A papi szenátus léte nem engedmény, hanem teológiai követelmény.

Az engedelmesség fogadalma, amelyet a pappá szenteléskor le kell tenni, a létező szentségi *communio* kontextusában értendő: ez annak a kétoldalú kötelezettségvállalásnak egyoldalú kifejezése, amely a püspök és a pap között fennáll. Az *egység* nem kevésbé kötelezi a püspököt hűsége a papjai iránt, mint a papokat püspökük iránt.

⁶Világok választják el azt a felfogást, miszerint „a püspök felhatalmazza a papot, hogy gondoskodjon a népről”, attól, hogy „Isten felhatalmazza a papot, és a püspök kijelöli a pap szolgálati területét az egyházmegyében”. A korábbi nézet uralta a papság teológiáját a II. Vatikáni zsinat előtt; az utóbbi a zsinat teológiájában gyökerezik. A püspök tényleges magatartását papjaival szemben teológiai elképzelése határozza meg. Hasonló elgondolás áll a pápa és a püspökök viszonyára.

⁷A CIC szerint: „püspökök testülete”, a LG fordításában: „püspöki kollégium”.

⁸Lásd az egyházzól szóló dogmatikus konstitúcióhoz (LG) függelékként csatolt „Előzetes megjegyzéseket” (*Nota praevia*).

⁹A pápát a 12. században kezdték „Krisztus helytartójának” nevezni, korábban a „Péter helytartója” volt használatos. A „Krisztus helytartója” cím vallási buzgóságból született, és a hívők szakadatlan szóhasználatával szentesítette. Sosem tartották azonban pontos teológiai vagy kánonjogi állításnak; ha szó szerint vennék, komoly problémákat vetne föl. A II. Vatikáni zsinat arra törekedett, hogy kiegyensúlyozza e cím egyoldalú

Bár általában a püspökről és „az ő” papjairól beszélünk, valójában mindnyájan Isten papjai. Hatalmukat „a nyáj legeltetésére” nem valamely emberi feljebbvalótól kapják, hanem közvetlenül Istentől a felszentelés szentségében. A püspök szerepe az, hogy papjait, akiket „a Lélek kent fel”, beossa az egyházmegye látható struktúrájába.⁶

Communio a helyi egyházakban a püspök és a papjai meg a diakónusai között

Bár a diakonátus intézményét nemrég állították helyre, a diakónusok nem azt a feladatot látják el, amit a korai századokban. Akkor két feladatuk volt: igazgatták az egyház fizikai javait és anyagi ügyeit (hogy a püspök és a papok felszabaduljanak az Ige hirdetésére); illetve gondoskodtak az árvákról és a szegényekről, általánosabban mondva azokról, akiknek az élete törést szenvedett.

Kívánatos lenne a teljes visszatérés a diakónusok feladatának régi felfogásához, azaz hogy a jótékonytényt gyakorolják, de ez nem csökkenthetné szerepüket a liturgiában, sőt még inkább bevonná őket a közösség mindennapi életébe. Ma számos „állandó” diakónus van, akik részmunkaidőben szolgálnak. Ha teljesen visszatérnénk a régi szerephez, teljes munkaidejű diakónusaink lehetnének.

Communio a püspökök között: a püspöki kollégium⁷

A püspökök testületének természetét tárgyaló teológiai nézetek egyelőre messze vannak a megállapodástól.⁸ Mindenki egyetért abban, hogy strukturált *communio*ról van szó: a pápa a testület feje; ő is püspök, mint a többiek, de a primátus hatalmával rendelkezik püspök-testvérei fölött.

Az egyik iskola szerint a pápának két hivatala van: egy szigorúan személyre szóló, és egy másik, amelyik testületi. A pápa az egész egyház számára Krisztus helytartója, aki a hatalom teljességét birtokolja, és a püspökök testületének feje, aki szerves és nélkülözhetetlen szerepet tölt be a testületben. Ha egy egyetemes zsinat ülészik, a pápa részesedik annak testületi hatalmában — kitüntetett módon, mint annak feje. Ám ha valami rossz irányba menne a zsinat vitái során, a pápa egyszerűen Krisztus helytartójaként, személyes hivatalában lép fel, és feloszlatja a zsinatot.

A másik iskola a püspöki kollégiumot szerves egésznek, és hatalmát oszthatatlannak tartja. A pápának egy hivatala van: ő Péter utóda, és ennél fogva a kollégium feje is. E vélemény szerint Krisztus ígérete, hogy megőrzi az egyház sértetlen egységét, kiterjed a püspöki kollégium egységére is.

Kétségtelen, nehéz kérdéssel állunk szemben. De az a mélyszégyen, ami a *communio*, nehezen egyeztethető össze a „két hivatal”-elmélettel.⁹ A püspökök közötti *communio* a jogok és kötelezettségek sokrétű együttesét hozza létre köztük. Ők együttesen, a pápa elnök-

alkalmazását a pápára, ezért ismételten hangsúlyozta, hogy minden püspök Krisztus helytartója a maga egyházmegyéjében.

Ez lényegében annak megerősítése, hogy egyetlen püspöki hivatal létezik, és mindenki ebben osztozik, aki megkapja a püspökké szentelés szentségét. A pápa ugyanúgy van felszentelve, mint a többi püspök, viszont szélesebb teret kap szentségi hatalmának gyakorlására.

Lásd *Titles, Papal*. In: *The Papacy: An Encyclopaedia*. Routledge, Nem York, 2002, III:1494–1495.

¹⁰A püspöki konferenciákat érintő legutóbbi törvényhozást II. János Pál Apostolos *suos* című, 1998. május 31-én kelt apostoli levele tartalmazza (AAS 90 [1998] 641–658). Frederic McManus a következőket írja: „...ez az Apostoli Levél ‘a püspöki konferenciák teológiai és jogi természetéről’ nagyon erősen kitart az egyes egyházak egyes püspökeinek hatalma mellett, és így úgy tűnik, hogy a konferenciákat másodlagos vagy kiegészítő szerepre szorítja — kivéve azok egyértelműen pasztorális, nem kötelező döntéseit”. In John Paul et al. (szerk.): *New Commentary on the Code of Canon Law*. Paulist Press, New York, 2000, 22.

letével, kötelesek az egyetemes egyházra gondot viselni. Ennek legfőbb eszköze mindig is az egyetemes zsinat volt, és ez így is marad. Ez az elsődleges és teljes megnyilatkozása a Lélek által alkotott és fenntartott „püspöki szinodalitásnak”.

Püspökök részleges összejövetelei, amelyek nem törlik meg a pápával való *communio*t, szintén autentikus kifejeződései a püspökök egységének. A történelem során ezek a gyűlések szolgálták a helyi egyházak egy-egy csoportjáról való gondoskodást ugyanazon kulturális vagy politikai régióban. Az egyház a kezdetektől fogva elismerte az ilyen részleges gyűléseket, és figyelt szavukra. Következőleg a regionális szinódusoknak — vagy püspöki konferenciáknak — megvan a saját életük és részesülnek a püspöki kollégium hatalmából.¹⁰

Communio Róma egyháza és a többi egyház között: a primátus gyakorlása

Az egyetemes egyház egyes külön egyházak strukturált *communio*ja: a tagokból álló test egészet alkot, és egészként működik. Egy tag sosem függetlenedhet a többitől. Egyikük azonban — Róma egyháza — egyedülálló pozícióban van, amelyhez megfelelő jogok és kötelességek kapcsolódnak: övé az elsőbbség, a primátus. Ez az egyház Péter és Pál egyháza; püspöke Péter utódja, akinek fölhatalmazása van, hogy erősítse fivéreit és nővéreit a hitben, és kalauzolja a népeket az üdvösségükhöz vezető úton. Krisztus Lelke segíti Róma egyházát és annak püspökét feladata ellátásában.

Közel két évezred folyamán Róma egyháza és püspöke kiemelkedő szerepet játszott a hagyomány megőrzésében. Századok teltével (a nyugati egyház) hívői egyre inkább elismerték, hogy Róma a hithez való hűség sajátos karizmáját birtokolja, ami másoknak ilyen mértékben nem adatott meg. E bizonyosság gyümölcseként mondta ki az I. Vatikáni zsinat a tévedhetetlenséget, az ebből adódó rengeteg nehézség ellenére is.

Ám a II. Vatikáni zsinatot követő intenzív párbeszéd a római katolikus *communio* és más egyházak és közösségek között felszínre hozott egy problémát: általános kívánság mutatkozott a változásra a péteri szolgálat gyakorlásában. Ez a törekvés gyakorlatilag egyhangú a Rómától elkülönült keresztény közösségek részéről, és római katolikus oldalról is többen megerősítették. II. János Pál meghallotta ezeket a hangokat és az *Ut unum sint* című enciklikájában elismerte kérésük jogosságát. Egy rendkívüli kéréssel válaszolt: „A Szentlélek adja nekünk világosságát, és világosítsa meg egyházaink minden lelkipásztorát és teológusát, hogy — természetesen közösen — meg tudjuk találni azokat a formákat, melyekben ez a szolgálat úgy tudjon megvalósulni, hogy mindkét fél a szeretet szolgálatát lássa benne. Mérhetetlen feladat, melyet nem utasíthatunk el, s amit nem lehet egyedül véghezvinni” (95–96).

A pápa kívánságát egyszerre jellemzi a bizonyosság és a bizonytalanság. Biztosnak látszik abban, hogy új formákra van szük-

¹¹Néhány példa: a püspökök, akik félnek önálló döntést hozni és Rómától kérnek útmutatást, akár szükséges, akár nem, legalább annyira hozzájárulnak a központosításhoz, mint bármely római hivatal. Teológusok, akik a pápa személyes teológiai véleményét katolikus doktrínává emelik föl (jóllehet ez sosem volt a pápa szándéka), lerombolják a szellemi sokféleséget az egyházban.

Hívők, akik a „szent pástoroknak” (vö. 212. kánon) járó köteles tiszteletet személyi kultuszszá torzítják, Krisztus testét, az egyházat sértik meg.

¹²Szent Bernátot a szubsidiaritás-elv egy korai támogatójának tekinthetjük, bár maga aligha hallhatott erről az elvről. Ezt írta III. Jenő pápának: „A te [legfelsőbb] hatalmad ennél fogva nem az egyetlen, amely Istentől származik, vannak közbülső és alsóbb hatalmak is. (...) Szörnyeteget teremtesz, amikor, kihagyva a kezet, az ujjat a fejre függeszted.”

A szövegösszefüggésből világos, hogy Szent Bernát adottnak vette a közbülső struktúrákat (például a metropolákat), amelyeket a pápaság nem nyelhet el. Lásd még

Eugene III. In: *The Papacy: An Encyclopaedia*, i. m. 2002, 1:533.

sége „a szeretet szolgálatának”, amelyre meghívást kapott; szavai azt jelzik, hogy lényeges változások nélkül nem lehet szolgálatát a szeretet szolgálataként felfogni. Mégis bizonytalan abban, hogyan lehetne vagy kellene a megrögzült gyakorlatot megváltoztatni; tudja, hogy az új út keresése óriási feladat, amit nem tud egyedül megoldani. Bármilyen ijesztő is azonban a feladat, „nem utasíthatjuk vissza”. Segítséget kér. Kiáltása a *communio* csodaszép megerősítése: minden keresztényt meghív, hogy legyen társa a keresésben és a felfedezésben.

A pápa felhívása nyitott fülekre talált: számos könyv és cikk válasszolt neki. Ezek a művek figyelemreméltók, de összességében nem adtak megfelelő megoldást. Legtöbbjük nem ismerte föl a kérdés átfogó voltát: a pápa hivatalára szűkítették le, ennek különféle módosítását javasolták. Részben úgy, hogy a pápaságot vonzóbbá tegyék a Rómán kívüli keresztények számára; részben úgy, hogy az egyház belső igazgatása jobban összhangba kerüljön a II. Vatikáni zsinat tanításával.

A pápaság azonban nem önmagában létezik, hanem a katolikus *communio* szerves része. Nincsen mód megtalálni „azokat a formákat, melyekben ez a szolgálat úgy tudjon megvalósulni, hogy mindkét fél a szeretet szolgálatát lássa benne” anélkül, hogy az egész római katolikus egyház — a közösségek és az egyes személyek — ne hajtana végre gyökeres fordulatot a pápasághoz való viszonyában. Ha a pápaságnak meg kell változnia, a hívőknek is.¹¹ A reform nem érhető el másként, csak összhangzó dialektikus mozzanatokkal.

Eszerint a primátus gyakorlásának reformja csak akkor lehetséges, ha azt a *megfelelő átalakulások egyenlítik ki a közösség egészében*. Ez az átalakulás nehezebb lehet, mint a pápai hivatal gyakorlásának új módjára térni. Keményebb feladat az elvárásokat megváltoztatni a nép egészének gondolkodásában és szívében (a püspököket is beleértve), mint új adminisztratív eljárásokat bevezetni. Ha a pápaság kész lenne is lemondani némelyik hatásköréről alacsonyabb szervek javára, az utóbbiaknak, elsősorban a püspököknek és testületi szerveknek, késznek és alkalmasnak kell lenniük ezek átvételére, sőt akarniuk kell ezt. Mindenütt fordulatra, megtérésre van szükség.

Az ilyen reformok terjedelme és működésmódja még homályban van. A pápaság elleni támadások hosszú időn át védekezésre kényszerítették a katolikus tudósokat; nem jutott idejük és erejük arra, hogy a primátus belső szerkezetét és gyakorlatát elemezzék, és azután reformot javasoljanak. A legutolsó ilyen jelentős munka talán Clairvaux-i Szent Bernát levele volt III. Jenő pápához (uralkodott 1145–1153) *De consideratione* címmel (keletkezett 1150–1152). Ebben Szent Bernát kormányzatának decentralizálására hívta föl a pápát.¹²

Nagy változások idejét éljük. Ezért a legnagyobb elővigyázatossággal kell kérdéseinket megfogalmazni. Úgy szeretnénk kiegyensúlyozottabb struktúrákat felkutatni, hogy közben ne zavarjuk meg életfontosságú erőik működését.

Szerzetesrendek a *communio* egyházában

A „szerzetesrend” kifejezést olyan széles értelemben használom, hogy felölelje „a megszentelt élet intézményeit”, „az apostoli élet társaságait” és a „világi intézményeket”. Ezek mindegyike egy *communio*t alkot nagyobb *communio*kon belül, ami lehet egy egyházmegye vagy az egyetemes egyház. Mindegy, milyen struktúrájuk van és milyen szabályokat követnek, ha a harmadik ezredévben virágozni akarnak, el kell sajátítaniuk és gyakorolniuk a *communio* lényeges elemeit. Ezt kell művelniük saját közösségükben és a helyi és az egyetemes egyházhoz való viszonyukban. Egyeseknek ez könnyű lesz, főleg, amelyeket az első évezredben alapítottak: Szent Benedek Regulája utat mutat, hogyan kell fölépíteni kis „Isten városait”, amelyekben a *communio* uralodik. Amelyek a második ezredévben jöttek létre, s különösen, amelyek a Trentói zsinat után, azoknak esetleg sokkal átfogóbban kell átalakítaniuk struktúráikat és működésüket, amelyekben annak idején az erősen központosított egyházat utánozták. A szükséges reformokra törekedni nem hűtlenség a karizmatikus alapítókhoz, sokkal inkább hűség az egyetemes egyház mindig fejlődő karizmatikus életéhez. Aki olyan struktúrákhoz és szabályokhoz ragaszkodik, amelyeket a történelmi körülmények szültek, és amelyeket az egyház maga mögött hagyott, az a pangást és szomorú véget választja.

A közösségeknek maguknak kell megtalálniuk a megújult életformát és annak eszközeit. Eredeti karizmájuk képessé teszi őket erre, hiszen annak élő víz forrásának kell lennie, nem pedig élettelen kőbe vésett szabályoknak. A Lélek, aki az alapítókat ihlette, nem halott, és nem távozott el. A Lélek alkotó bőkezűsége mindig jelen van. A messzemenő ragaszkodás a távoli múlt szokásaihoz halálos hitehagyással ér fel az életadó jelen szempontjából.

Családegyházak

Hiányos lenne ez a tanulmány, ha nem fordulna kellő figyelemmel a „családi egyházak”, azaz a keresztyén családok felé. Ezek mindegyike *communio*, és nagyobb *communio*ok része: plébániáké, egyházmegyéké, az egyetemes egyházé. Csak egy modern eltévelyedés tartja a családot privát intézménynek, holott nem az. A család természeténél fogva a társadalom építőköve.

A virágzó középkorból eredő egyházjogi hagyományunk, főleg a római jog hatására, a házastársak közötti szerződésnek tekinti a házasságot, s ezzel elhomályosítja annak egyházi jellegét. A keleti egyház nagyobb súlyt fektet e szentség egyházi jellegére: a felszenteléshez teszi hasonlóná. Az egyház az esketést végző pap által a párra szent feladatot ruház: hozzá kell járulniuk Isten földi országának növekedéséhez, új tagokat adva annak. Egyes szerzők egyenesen azt állítják, hogy a „koronázás” szertartása az ősi „kézrátételből” származik: a házastársakat „fölszentelik” a nyilvános szolgálatra az egyházban.

A nyugati egyház közelebb került a keleti állásponthoz, mióta megköveteli a szentség kiszolgáltatásában, a házasságkötésnél egy jelenlévő pap közreműködését — legalábbis rendes körülmények között. Vajon ebben a szabályban tanbeli fejlődést is láthatunk?

Communio és ökumenizmus

A keresztény egyházak és közösségek egységének helyreállítása lényegében egy már létező *communio* tökéletesítése, amely a közös hitvalláson és az azonos keresztségen alapul.

Nincs mindenhol alkalmazható szabály arra, hogyan teljesezhet ki ez az egység; hiszen gyógyulási folyamatról van szó. S a gyógyítás művészete nem egysíkú: legalább annyira új kapcsolatok kiépítésében áll, mint régi akadályok eltávolításában. Beletartozik a fordulat, a megtérés, mind a közösségek, mind az egyes személyek értelmében és szívében. Nekünk, katolikusoknak kezdettől fogva és mindvégig észben kell tartanunk, hogy nem a „szakadárok” vagy „eretnekek” csoportjait szándékozunk „visszavezetni Krisztushoz”, hanem találkozni szeretnénk a hitben, reményben és szeretetben. Az „elszakadt” közösségek tőlünk szakadtak el, nem Krisztustól. Az ő Igéjének adták át magukat ezek a közösségek is, az ő szent rítusait kapták meg ők is. Ez a megközelítés megóv attól a tévedéstől, hogy a gyógyítás folyamata csupán a jól szervezett dialógusokon elért közös álláspontokban állna. Ezek ugyan nélkülözhetetlenek — de az elméleti megegyezések a közösség egyetértése és folyamatos támogatása nélkül nem képesek egységet létrehozni. A II. Lyoni zsinat (1274) és a Firenzei zsinat (bezárva 1445-ben) utóélete bőséges bizonyítékkal szolgál erről. Ha ma azt halljuk, hogy az egyházak párbeszéde nem hozza meg a várt gyümölcsöket, a félreértésen alapuló várakozásokban kell keresni az okot. Itt az idő, hogy életszerűen nézzük a kérdést: ha a keresztények együtt imádkoznak és együtt gyakorolják a jótékonytságot, legalább annyira, sőt hatásosabban segítik elő az egyházak egyesülését, mint a szakértők dialógusai.

Az egyházi vezetők megállapodásába vetett túlzó reményeket nem támasztja alá sem a történelmi tapasztalat, sem az egyház *communió*ként való felfogása.

Következtetés: pillantás a jövőbe

A II. Vatikáni zsinat 1965-ben a Szeplőtelen fogantatás ünnepén ért véget. A Szent Péter templomban tartott ünnepi mise után Yves Congar, aki oly sokat tett a zsinat sikeréért, ezt írta naplójába: „Ma az egyházat a világba küldték: ad gentes, ad populos. *Incipiendo, non a Ierosolyma sed a Roma* [Nem Jeruzsálemből kiindulva, hanem Rómából]. A zsinat robbanni fog [*va éclater*] a világban. A pünkösdi pillanat, mit XIII. János megjósolt, ma valósággá vált.”

Évtizedek teltek el, s ma visszanezünk. Igaza volt Congarnak? Valóban robbant a zsinat a világban? Úgy látják-e a Föld népei, hogy az egyház új ruhában és új üzenettel jön felénk?

Úgy tűnik, az ellenkezője történt. Miközben az egyház bizonyos tekintetben sokkal láthatóbb lett, mint valaha, súlyos belső gyengeségeket is mutat. Amit a zsinat elért, nem vált robbanó erővé a világban. Vajon félreértette Congar az idők jeleit és — a zsinat utolsó ülésének diadalittasságában — hamisan profétált?

Nem. Congar jól látta, mi történik. Szeme éles volt, ítélete helyes. De vele is az történt, mint a bibliai profétákkal: előre látta a változásokat, de azt nem, mennyi idő múlva érkeznek el. Egy távoli eseményt jelenvalóként érzékelt. A diadalmas *Te Deum* hatása alatt nem gondolt bele, mennyi idő kell, míg a felismerésből tett lesz, míg a látomás törvényekben ölt testet. Annyira betöltötte a zsinati határozatok nagyszerűsége, hogy nem vett tudomást a nehézségekről, amelyek végrehajtásuk útjába állnak.

A zsinati vitákat gerjesztő ellentétes erők ma az egyetemes egyházban ismét tevékenyek; a zsinat mintegy újra lejátszódik a teljes közösségben. A második ezredévet jellemző erős központosítás irányzata jelen van és érvényesül; de a *communio*t előmozdító irányzatok erősek és hatékonyak.

Mai egyházunkban jócskán tapasztaljuk a zsinattól való rejtett elhatárolódást, többnyire úgy, hogy addig értelmezik újra és újra, amíg végül jelentéktelenné és lényegtelenné válik. Azonban az egyházban mindenütt érezzük az óriási igényt is a zsinat tanításának és határozatainak megvalósítására.

Mi lesz ennek a vége?

Az egyház Isten kezében van. Ám ha megpróbáljuk kifürkészni a jövőt és feltesszük a kérdést, *mi fog történni*, helyes és igazságos felidézni azt az állítást, amelyet először a jeruzsálemi apostoli zsinat használt: „úgy tetszett ugyanis a Szentléleknek és nekünk” (vö. ApCsel 15,28). Az egyház azóta is állhatatos hittel vallja, hogy a nagy zsinatok határozatai tetszenek a Szentléleknek, és olyan benső erejük van, amely nem veszhet el a történelem folyamán. Amit Isten ösztönzött, annak Isten jó véget ad. Isten által elhatározott időben a zsinat teljes ragyogásában ki fog emelkedni, radikális követeléseivel együtt, amelyeket Congar olyan jól felfogott. VII. Gergelyre úgy emlékezünk, mint aki elindította az erősen központosított egyházkormányzást. Ezer év múlva talán úgy fognak emlékezni XIII. Jánosra, mint aki megfordította a folyamatot, és az egyházat a *communio* ösvényére vezette. Áldott legyen a neve!

A zsinat vége felé, amikor a végeredmény már biztos volt, Congar ezt is följegyezte naplójába: *vidimus — videbimus mirabilia*, „csodákat látunk, csodákat fogunk látni”.¹³ Eredeti kérdésemre, *mit hoz a jövő?*, a helyes válasz ez: Isten által adott időben *vidimus — videbimus mirabilia*, „csodákat látunk, csodákat fogunk látni”.

¹³Uo. 503.